

УДК [784:781.22]:378.016
DOI <https://doi.org/10.32782/ART/2025-1-13>

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ НАД ЗВУКОУТВОРЕННЯМ В ПРОЦЕСІ ВОКАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Овсіюк Наталія Миколаївна

старший викладач кафедри естрадної музики
факультету музичного мистецтва
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0002-0156-118X
e-mail: kvart-sound@ukr.net

Маковінська Олена Василівна

викладач постановки голосу
Бердичівського педагогічного фахового коледжу
Житомирської обласної ради
ORCID ID: 0009-0008-8214-0504

Стаття присвячена дослідженню важливості поєднання фізіологічних і технічних аспектів звукоутворення в процесі формування співацького голосу. Аналізується взаємодія між диханням, гортанням, резонаторами та артикуляцією, яка є основою як технічної майстерності, так і емоційної виразності вокального виконання.

Метою статті є вивчення комплексного підходу до взаємодії фізіологічних і технічних складових голосоутворення, що сприяє ефективному розвитку вокальних здібностей.

Наукова новизна дослідження полягає у запропонованих методах, які фокусуються на інтеграції всіх елементів голосоутворення, забезпечуючи їх гармонійну взаємодію та оптимальний розвиток, що підвищує ефективність вокального навчання.

Висновки свідчать, що гармонійна взаємодія основних компонентів голосоутворення є ключем до досягнення високої технічної майстерності та емоційної виразності у вокальному виконанні. Систематична та комплексна робота над усіма аспектами вокальної техніки дозволяє співакам досягати значних результатів у вдосконаленні своїх професійних якостей.

Ключові слова: вокальна техніка, елементи звукоутворення, контроль дихання, резонатори, артикуляція, виразність, вокальна майстерність.

THE PECULIARITIES OF WORKING ON SOUND PRODUCTION IN THE PROCESS OF VOCAL TRAINING

Nataliia Ovsiiuk

Rivne State University of the Humanities

Olena Makovinska

Berdychiv Pedagogical Professional College Zhytomyr Regional Council

The article examines methods for developing vocal technique, emphasizing the integration of physiological and technical aspects of sound production. It explores how breathing, the larynx, resonators, and articulation work together to support both technical proficiency and emotional expressiveness. The authors propose innovative training approaches that promote a harmonious balance among all elements of vocal technique, enhancing both the technical and artistic quality of the voice.

This study examines vocal training methods, focusing on a comprehensive approach that integrates physiological and technical aspects of sound production. It aims to enhance vocal development, ensuring optimal vocal quality, emotional resonance, and technical precision. The paper emphasizes the importance of balancing technical skills with emotional and musical expression in professional performance.

The scientific novelty of this research lies in the proposed new methods of vocal preparation, which focus on integrating all aspects of sound production. These methods promote a harmonious interaction among the components of vocal technique, ensuring effective development of breath control, resonance, and articulation. This innovative approach improves the training process and enhances the efficiency of vocal development.

The research concludes that the successful interaction of core components of sound production is essential for achieving both technical proficiency and emotional expressiveness in vocal performance. It also suggests that systematic and comprehensive work on all aspects of vocal technique, grounded in the proposed methods, offers singers the opportunity to significantly improve their vocal abilities, achieving a more balanced and refined sound. Singers who adopt this integrated approach are better equipped to handle the challenges of vocal performance, ensuring both artistic and technical success.

Key words: vocal technique, elements of sound production, breath control, resonators, articulation, expressiveness, vocal mastery.

Актуальність проблеми. Виховання співацького голосу – складний і багатогранний процес, що передбачає правильну взаємодію фізіологічних і технічних компонентів, таких як дихання, робота гортані, грудних, головних резонаторів, артикуляційного апарату. Кожен елемент голосоутворення однаково важливий, про кожен можна говорити тільки в контексті інших, і кожен з них удосконалюється лише в процесі спільної роботи. Поглиблення навичок, що стосуються цих аспектів, не тільки покращує технічну майстерність співака, а й відкриває нові можливості для виразності та емоційної глибини виконання. Тому дослідження особливостей роботи над звукоутворенням в процесі вокальної підготовки є важливим етапом у розвитку сучасної вокальної педагогіки та сприяє підвищенню професіоналізму майбутніх виконавців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вокальної підготовки, зокрема в контексті інтеграції фізіологічних, технічних та психологічних аспектів, неодноразово ставали предметом дослідження таких учених, як В. Антонюк, Л. Дмитрієв, Н. Жайворонок, О. Стахевич, Ю. Юцевич. Окрім того, важливу роль у підготовці майбутніх педагогів-вокалістів відіграє досвід викладачів, які впроваджують новітні методи вокальної підготовки у практичну діяльність (В. Доронюк, В. Карпось, Н. Євстігнеєва та ін.). Актуальність і значущість цієї теми стали підставою для написання даної статті.

Метою статті є дослідження основних аспектів вокальної підготовки та визначення методичних підходів, які сприяють досягненню високої технічної майстерності й емоційної виразності у виконанні.

Виклад основного матеріалу. Одним з ключових етапів вокальної підготовки є вдосконалення техніки звукоутворення, яка є основою для досягнення чистого, виразного та чіткого виконання. Звукоутворення – це процес формування звуків за допомогою голосових зв'язок, артикуляційного апарату та резонаторних порожнин. Його ефективність залежить від багатьох чинників, зокрема техніки дихання, контролю над м'язами голосових зв'язок і їх взаємодії з органами артикуляції. Розглянемо основні компоненти вокальної техніки, зокрема дихання, атаку звуку, високу співочу форманту, рухливість голосу, а також методи та принципи, які сприяють їх розвитку.

Одним із найважливіших елементів звукоутворення є дихання, яке має бути плавним, глибоким і контрольованим, без надмірного напруження. Видих повинен бути рівним і міцним, але без зайвої жорсткості. Основним критерієм правильного співочого дихання є природне звучання голосу. Перед початком співу корисно виконувати дихальні вправи без голосу, оскільки це може мати позитивний ефект на розслаблення діафрагми, покращення контролю над диханням і підготовку голосових зв'язок до навантаження. Важливим моментом є збереження правильної дихальної техніки під час співу. Після кожного вдиху доцільно затримувати дихання. Головна увага при цьому повинна бути зосереджена на вмінні його правильно використовувати. Велику шкоду співакові приносить надмірний видих, тому найменша помилка у його використанні одразу ж негативно позначиться на звуці. Крім того, співоче дихання безпосередньо пов'язане з налаштуванням і управлінням роботою резонаторів – грудних (нижніх) та верхніх (ротова порожнина, носоглотка, синуси), які сприяють полегшенню процесу звукоутворення.

Співоче дихання безпосередньо впливає на роботу гортані, яка, на нашу думку, повинна перебувати в дещо зниженому положенні, яке необхідно підтримувати за допомогою дихання до завершення фонації. Це стає можливим, коли під час співу виникає відчуття, що співак продовжує брати дихання. Це відчуття можна порівняти з легким позіханням, яке сприяє утриманню гортані в розслабленому стані. Таким чином, незважаючи на те, що гортань є основним генератором звуку, її ефективна робота неможлива без відповідної підтримки як дихання, так і резонаторів.

Дихання безпосередньо бере участь у моменті початку співу або атаки. З трьох основних видів атаки найбільш ефективною, на нашу думку, є м'яка атака звуку. Перед початком звукоутворення, коли дихання вже плавно взято, а в гортані відчувається розслаблення (легке позіхання), слід зробити дуже коротку паузу. Цей момент можна порівняти з піднятою диригентською паличкою. Після цієї секундної затримки необхідно чітко опертися на дихання. Уявно це можна порівняти з миттєвим нанизуванням бусинки (звуку) на голку (дихання). М'яка атака сприяє плавності звуковедення, що є однією з ознак професіоналізму співаків (Антонюк, 2000).

Особливу увагу в процесі вокальної підготовки слід приділяти роботі над вирівнюванням голосних, оскільки різноманітне звучання голосних може призвести до порушення рівності звуку та неправильного розташування голосової позиції. Ідеальним є формування голосних у гортані шляхом зміни лише положення кореня язика, що дозволяє зберігати рівномірність звучання. Формування голосних у ротовій порожнині менш бажане, але в деяких випадках може бути допустимим.

Під час формування голосних особливу увагу необхідно приділяти правильній атаці звуку та чіткій артикуляції, що сприяє зниженню навантаження на гортань та голосові зв'язки. Атака звуку має бути енергійною, але не надмірно жорсткою або в'ялою. Після вдиху не слід одразу подавати звук – потрібно коротко затримати дихання, а потім почати продукувати звук. Вправи для вирівнювання голосних слід обирати, враховуючи індивідуальні особливості студентів-вокалістів. Якщо у студента спостерігається округле звучання голосного звуку «а», доцільно виконувати вправи, що починаються з цього звуку, у такій послідовності: «а-е-і-о-у». Студентам з глибоким звучанням рекомендується виконувати вправи зі звуку «і» у такій послідовності: «і-е-а-о-у». У разі, коли звук виконавця дещо плоский, вправи варто починати зі звуку «у» у такій послідовності: «у-о-а-є-і». Після вирівнювання голосних на одній ноті (переміщуючи їх у межах від квінти до сексти) можливий перехід до вокалізації, що передбачає зв'язування двох, трьох і більше нот різної висоти, але в межах центрального діапазону голосу студента. Оволодівши голосними, слід поступово додавати до них приголосні, стежачи за безперервністю звучання при переході від складу до складу, намагаючись, щоб голосні не переривались приголосними, а звук лився рівно і мелодійно, без ривків. У процесі роботи над вокальною вимовою важливо знати, що приголосні звуки поділяються на сонорні (м, н, л, р), дзвінкі (б, д, г, в, з, ж) та глухі (т, к, ч, ш, щ). Сонорні та дзвінкі звуки є звучними, у яких голос виражається чітко, і вони звучать майже так само, як голосні (Карпось, 1999).

Для розвитку чіткої артикуляції та гарної дикції важливо активно тренувати рухливість губ, язика та інших частин артикуляційного апарату, які відповідають за точну вимову приголосних. Велику роль у цьому процесі відіграє мускулатура рота. Робота над її розвитком сприяє формуванню високої співочої форманти, округлості звуку та плавності переходів між регістрами. Необхідним елементом правильно поставленого голосу є висока співоча форманта і головне резонування. Висока співоча форманта надає голосу легкості і дзвінкості, захищає його від перевтоми і передчасних вікових змін. Один з найбільш ефективних методів формування високої співочої форманти –

це відчуття «купола», яке досягається підняттям м'якого піднебіння. Водночас гортань утримується у вільному, зниженому положенні. Паралельно проводиться робота з розвитком грудного резонування (нижньої співочої форманти). Згодом ці два комплекси резонаторів утворюють єдину систему, в якій співвідношення їх пропорцій визначається залежно від висоти звуків і характеру твору, що виконується.

Для досягнення плавності та виразності під час виконання тривалих мелодійних фраз необхідно зосередитися на розвитку техніки кантилени. Основним завданням є здатність виконувати фрази безперервно, підтримуючи рівномірний потік звуку, що забезпечується правильним диханням та контролем за фразуванням. Особлива увага повинна бути приділена інтонаційній точності та плавним переходам між нотами, що дозволяє зберігати органічність і природність звучання. Важливою складовою є гнучкість голосу, яка дає змогу змінювати динаміку і темп без втрати якості звуку. Робота над кантиленою включає спеціальні вправи для забезпечення рівномірної подачі звуку, тренування витривалості фраз та контроль за тембровими змінами, що дозволяє зберігати чистоту й емоційну насиченість звучання. Такі вправи сприяють розвитку емоційної глибини та виразності, що веде до досягнення більш повного та насиченого звучання.

Важливою складовою роботи над постановкою голосу є розвиток рухливості. Рухливість голосу студента розвивається педагогом незалежно від типу голосу. Завдяки цілеспрямованому і постійному розвитку цього компонента голос набуває еластичності, гнучкості та здатності справлятися з різними технічними складнощами. Однією з найбільш простих і результативних вправ для розвитку гнучкості голосового апарату є вправа на поступове розширення (подвоєння, потрійне збільшення) однорідних голосних у секундному співвідношенні, що виконується в повільному темпі. З часом темп прискорюється, а діапазон розширюється. При цьому важливо стежити за відсутністю сторонніх звуків і не допускати ослаблення контролю над диханням.

Одним із основних аспектів навчання вокалу є розвиток внутрішнього слуху. Студент не повинен розпочинати спів, поки не сформує уявлення про верхній звук. Це дозволяє йому глибше усвідомлювати процес вокального виконання, створюючи в свідомості правильне співвідношення між роботою м'язів, внутрішнім сприйняттям голосу та еталонним звучанням. Раннє формування внутрішнього слуху значно полегшує та прискорює засвоєння професійної манери співу, оскільки забезпечує кращий контроль над звуком та сприяє впевненому розвитку технічних навичок. Тому важливо, щоб студент на кожному етапі навчання

здійснював рефлексію щодо того, як він сприймає і формує свій звук, а також з якими труднощами стикається в процесі освоєння техніки. Це не лише сприяє вдосконаленню технічних умінь, але й поглиблює розуміння та усвідомлення власних вокальних можливостей.

З самого початку навчання вокалу у студентів необхідно формувати еталон правильного та красивого звуку. Для цього важливо слухати виконання провідних вітчизняних і зарубіжних співаків, а потім разом із педагогом здійснювати аналіз їхнього виконання, визначаючи, яких помилок слід уникати в процесі власного виконання. Педагог також демонструє свою методику, виконуючи той самий фрагмент мелодійної лінії двома різними манерами: одна з них характеризується відкритим звучанням, інша – закритим, зібраним. Під час цього він детально пояснює недоліки та переваги кожного з цих способів звукоутворення.

Однією з найцінніших якостей співака-професіонала є тембр голосу та вміння ним володіти. Тембр – це характеристика, яку потрібно активно розвивати, якщо він недостатньо гармонійний, або обережно зберігати, якщо виконавець щедро обдарований природою. Важливо прагнути до однорідного, м'якого звучання голосу, уникаючи зажиму, крику та надмірної тремоляції – таких звичок, які згодом буде важко виправити. Крик є не лише ознакою недостатнього музичного та загальнокультурного рівня студента, але й може призвести до серйозних пошкоджень голосу.

Одним із ключових аспектів навчання вокалу є інтеграція технічного та художнього розвитку. Спів як вид мистецтва передбачає не лише досягнення технічної майстерності, а й здатність передавати емоційний зміст через виконання. Вокальна техніка та виразність є взаємопов'язаними елементами, які формують єдину систему, і їх взаємодія є необхідною для досягнення високих результатів. Освоєння технічних аспектів без урахування музичної ідеї та художнього змісту не забезпечує повного розвитку виконавця, оскільки обмежується лише технічною підготовленістю, не враховуючи емоційну виразність. Тому виконання музичних творів, вокалізів та вправ повинно включати не тільки технічну правильність, але й емоційну насиченість, яка дозволяє повніше передати внутрішній зміст музичного твору. Коли співак здатний відчувати емоційний підтекст твору, процес

подолання технічних труднощів значно прискорюється, на відміну від механічного (репродуктивного) відтворення звуків без емоційного наповнення. Отже, робота над технічною складовою має бути органічно пов'язана з усвідомленням змісту, ідеї та емоційної глибини музичного твору.

Одним із основних завдань педагогічної діяльності є формування у студента не лише технічних навичок вокального виконання, а й глибокого розуміння співу як мистецького явища, що передбачає розвиток емоційної чутливості та художнього осмислення. Технічна майстерність є основою для досягнення виразності в виконанні, проте справжнє розкриття музичного змісту можливе лише через емоційну та художню інтерпретацію твору, що виконується.

Цей процес вимагає постійної самодисципліни та систематичних зусиль. Педагог має враховувати індивідуальні особливості студента, його фізіологічні можливості та художні прагнення, що сприяє формуванню унікального виконавського стилю. Досягнення високих результатів можливе лише за умови цілеспрямованої та послідовної роботи. Створення підтримуючої та мотивуючої атмосфери в навчальному середовищі є важливим для ефективної інтеграції технічних, емоційних і художніх аспектів вокальної діяльності, що необхідно для розвитку професійних якостей студента.

Висновки. Успішна вокальна підготовка вимагає комплексного підходу, що поєднує технічні й художні аспекти виконання. Гармонійна взаємодія основних компонентів голосоутворення є запорукою високого рівня вокальної майстерності. Ключовими факторами є не тільки технічні навички, але й здатність виконавця інтерпретувати та виражати емоційний зміст твору, що суттєво впливає на виразність виконання. Постійна і цілеспрямована робота над розвитком вокальної техніки сприяє не лише покращенню звукових характеристик голосу, але й формуванню творчого, артистичного підходу до виконання, що є необхідною умовою для досягнення високих результатів.

Перспективи подальших досліджень можуть бути спрямовані на вивчення взаємозв'язку технічних і емоційних аспектів співу, адаптацію методів навчання до індивідуальних особливостей голосу та фізіології вокалістів, а також на впровадження новітніх підходів, таких як відеоаналіз і біометричні технології для покращення техніки виконання та ефективності навчального процесу.

Література:

- Антонюк В. (2000). Постановка голосу : навчальний посібник Київ : Українська ідея, 68 с.
- Євстігнєєва Н. І. (2004). Особливості процесу голосоутворення та розвиток вокальних навичок молодших школярів : методичні рекомендації. Полтава : Видавництво ПДПУ імені В. Г. Короленка, р. 44 с.
- Жайворонок Н. Б. (2006). Музичне виконавство як феномен музичної культури : автореф. дис... канд. мистецтвознавства : 17.00.01. Київський національний ун-т культури і мистецтв. Київ, 19 с.
- Карпось В. (1999). Методичні рекомендації з постановки голосу. Луцьк : ВДУ РВВ "Вежа", 22 с.
- Рось З. П. (2019). Особливості роботи з розвитку вокально-виконавської техніки естрадно-джазових співаків : навчальний посібник з методичними рекомендаціями. Івано-Франківськ : "СІМІК", 66 с.

Юцевич Ю. (1998). Теорія і методика розвитку співацького голосу : навчально-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 160 с.

References:

- Antoniuk V. (2000). Postanovka holosu [Vocal technique] : navchal'nyi posibnyk Kyiv: Ukrainska ideia. 68 s.
- Yevstihnieieva N. I. (2004). Osoblyvosti protsesu holosoutvorennia ta rozvytok vokal'nykh navychok molodshykh shkoliariv [Features of the Voice Formation Process and the Development of Vocal Skills in Younger Schoolchildren] : metodychni rekomendatsii. Poltava: Vydavnytstvo PDPY imeni V. H. Korolenka, 44 s.
- Zhaivoronok N. B. (2006). Muzychne vykonavstvo yak fenomen muzychnoi kultury [Musical Performance as a Phenomenon of Musical Culture] : avtoref. dys... kand. mystetstvoznavstva: 17.00.01. Kyivs'kyi natsional'nyi un-t kul'tury i mystetstv. Kyiv, 19 s.
- Karpos' V. (1999). Metodychni rekomendatsii z postanovky holosu [Methodical Recommendations for Voice Training]. Luts'k: VDU RVV "Vezha". 22 s.
- Ros' Z. P. (2019). Osoblyvosti roboty z rozvytku vokal'no-vykonavs'koi tekhniky estradno-dzhazovykh spivakiv [Features of Working on the Development of Vocal and Performance Technique for Pop-Jazz Singers] : navchal'nyi posibnyk z metodychnymy rekomendatsiiamy. Ivano-Frankivsk: "SYMUK". 66 s.
- Yutsevykh Yu. (1998). Teoriia i metodyka rozvytku spivats'koho holosu [Theory and Methodology of Developing the Singing Voice] : navchal'no-metodychnyi posibnyk. Kyiv: IZM. 160 s.
-